

Litterarisering/latinisering

Skillnaderna mellan modersmålets ljud- och skrivsystem och det nya språkets ljud- och skrivsystem kan vara avsevärda. För många elever som kommer till Sverige och ska lära sig svenska är detta en ordentlig utmaning. Man behöver arbeta med det nya systemet både för att ens uttalska bli bra och för att man ska bli bra på att avkoda text skriven på det nya skrivsystemet.

Att det finns skillnader mellan modersmålets och svenskans ljudsystem är man förstås oftast medveten om, men precis hur stora skillnaderna är och vad de innebär för arbetsuppgifter är ofta oklarare. Om vi t.ex. jämför arabiskans vokalsystem med svenskans så blir skillnaderna uppenbara redan när vi räknar vokalerna.

☐

arabiska	svenska	
/l/, /U/, /A/	/e/, /i/, /y/, /ø/, /u/, /ʉ/, /ɑ/, /a/, /ɛ/	ljudtyper
ا و ي	⟨e⟩, ⟨i⟩, ⟨y⟩, ⟨ø⟩, ⟨o⟩, ⟨u⟩, ⟨å⟩, ⟨ä⟩, ⟨ä⟩	skrifttyper

☐

☐

Arabiskan har tre långa (och tre korta) vokaler, medan svenskan har nio långa (och åtta korta) vokaler. Det tillkommer en del regelbundna variationer av olika slag i båda språken. För inläraren med arabiska som modersmål handlar det om att skapa många nya vokalkategorier för svenskan (6–7 stycken). Det är lätt att förstå att man måste jobba med det.

Också när det gäller skriftsystemet finns det stora skillnader. Det arabiska skrivsystemet är inte ett renodlat alfabet som det latinska, utan man använder övervägande tecken för konsonanter (s.k. abjad), vilket påverkar elevernas grad av medvetenhet om skillnaden mellan vokaler och konsonanter. Inläraren har här att erövra de nya skrivtecknen och koppla dem till de enskilda ljuden, varav många alltså är nya. Att lära sig de nya skrivtecknen är en liten uppgift som kan klaras av på en eftermiddag. Men för att kunna använda skrivtecknen rätt måste man utveckla de fonologiska kategorier som tecknen hör ihop med. Det är den stora uppgiften och den tar betydligt längre tid.

Latiniserings-/litterariseringundervisning tränar upp läsning och uttal samtidigt, genom att explicit arbeta med att ringa in de olika kategorier (ljudtyper, skrifttyper) som man behöver behärska. I processen att bli fullt litterariserad på det nya språket förväntas inläraren bli så bra på att avkoda latinsk skrift att det blir god fart på läsningen. Viktigt i denna process är att inlärarna verkligen övar både på

avkodning av skriven text och talat tal, och på *kodningen* i skrift och tal. Viktiga moment för att undersöka hur inläraren utvecklas är därför diktamen och högläsning. Dessa aktiviteter ska i stor utsträckning göras med *regelbundet stavade nonsensord*. Många inlärare blir väldigt duktiga på att memorera och känna igen ord. Men helordmemoreringen som strategi måste i något skede övergå till systematisk avkodning för att läsningen ska kunna utvecklas ordentligt. Utan god läsförmåga blir det svårigheter i alla ämnen och detta tror vi är en av de större flaskhalsarna i utbildningen av nyanlända i skolåldern.

Projektaktiviteter

Projektet anlätade under vårterminen 2018 Paula Grossman, som utarbetat en metod för latinisering/litterarisering (Prosodiametoden). Hon genomförde en undervisningsomgång på Nacka gymnasium som en pilotstudie för projektets räkning. Inledningsvis gjordes en diagnos av elevernas förmåga att identifiera och särskilja centrala drag i svenskans ljudsystem och hur de representeras i skrift. Baserat på diagnosen identifierade hon de elever som behöver mer eller mindre latiniseringsundervisning och två grupper startades. Undervisningen är utpräglat färdighetsinriktad och uppbyggd i logiska moment som först övas enskilt och därefter i kombination. Undervisningen var mycket effektiv vilket märktes i elevernas uppmärksamhet och deras progression.

I idealfallet skulle diagnosticering och därefter (vid behov) latinisering/litterarisering kunna erbjudas i alla skolor som har nyanlända elever. Det är det långt, redan för att problemet som sådant är relativt dolt (till skillnad från det välkända behovet av alfabetisering). Men projektet kan göra en del för att bättre förstå undervisningsbehovet på detta område och också för att utveckla diagnosticeringen. Under det innevarande läsåret utvecklar *Intensivsvenska* därför verktyg för litterarisering som ska kunna användas i skolan i första hand för diagnosticering av behovet av litterariseringsundervisning.

I denna process använder vi insikter från forskning om hur barn lär sig att läsa. Det har länge varit ett livaktigt forskningsområde. Det är t.ex. välkänt att förskolebarn som spontant har god fonologisk medvetenhet också lär sig att läsa snabbare när den tiden kommer. Samma sak gäller barn som har tränats i fonologisk medvetenhet och här ser vi en naturlig koppling till de nyanlända. En del av uttalsundervisningen bör användas till att öva upp fonologisk medvetenhet i allmänhet och en annan del bör riktas mot övningar som hjälper till att samtidigt profilera det svenska ljudsystemet och det svenska skriftsystemet.